PE VALEA HÂRTIBACIULUI, ÎN CĂUTAREA TRADIȚIEI

Karla ROŞCA
Camelia ŞTEFAN

În cadrul Programului Național ***„Anul European al Dialogului Intercultural 2008"***, Muzeul de Etnografie şi Artă Populară Săsească „Emil Sigerus" a inițiat proiectul *„Repere cultural–istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului, cercetare de teren"*.

Cercetările etnografice desfăşurate în anul 2008 de Muzeul de Etnografie şi Artă Populară Săsească „Emil Sigerus" în satele cu specific săsesc de pe Valea Hârtibaciului (Daia, Nou, Roşia, Vurpăr, Hosman, Marpod, Chirpăr, Nocrich, Alțâna şi Merghindeal) reprezintă unul din obiectivele prioritare ale „etnologiei de urgență" din Transilvania. Evaluarea patrimoniului deținut de Muzeu, care cuprinde 120 de bunuri culturale din zona cercetată, a dus la identificarea particularităților stilistice, morfologice, funcționale a tuturor valorilor culturii populare săseşti din aceste localități, în contextul fenomenului de depopulare a satului săsesc transilvănean, fenomen accentuat mai ales după anul 1989, ca urmare a emigrării masive în Germania, care a avut consecințe dramatice asupra păstrării identității etnoculturale a zonei. În acelaşi timp, rezultatele obținute completează ampla documentație ştiințifică referitoare la patrimoniul săsesc de arhitectură din Transilvania.

Pierderea rapidă a sursei orale (actualmente, în fiecare sat se mai află cel mult 10 persoane de etnie germană, excepție făcând Alțâna, unde numărul acestora depăşeşte 70) face dificilă pentru specialişti reconstituirea culturii tradiționale a satului săsesc transilvănean.

Proiectul, desfăşurat ca o cercetare de tip monografic, a inclus activități de identificare, salvare şi promovare a patrimoniului material şi imaterial în cele zece localități cercetate, în perioada iulie-septembrie 2008;

- identificarea şi promovarea păstrătorilor autentici de tradiție, poate ultimii din aceste sate, precum şi a fenomenelor de cultură populară (obiceiuri şi tradiții) pe cale de dispariție;
- repertorierea vieții rurale din comunitatea săsească actuală, precum şi a sistemului de reprezentare specific satului săsesc transilvănean (aşezare, biserici fortificate, gospodărie, tip de locuință, ocupații, meşteşuguri, costume, norme comunitare);
- identificarea şi procurarea de obiecte importante în vederea îmbogățirii colecțiilor muzeului. Au fost donate un număr de 11 piese de port-textile şi ceramică, ca mărturii ale unei civilizații aproape dispărute;
- organizarea unui *focus-grup* în comuna Alțâna, în vederea conştientizării tinerilor şi a forurilor locale asupra valorilor culturale inestimabile de care dispune zona Văii Hârtibaciului. În cadrul acestui eveniment au fost prezentate, în şcoala din localitate, de către echipa de proiect, aspecte importante din timpul cercetării, fapt ce a trezit interesul auditoriului şi dorința lor de a vizita colecția particulară a unui tânăr din localitate, Ştefan Vaida. La doar 25 de ani deține un număr de 600 obiecte etnografice reprezentative pentru etniile din Transilvania şi nu numai.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Cercetările au recuperat un bogat material documentar privind istoria orală a fiecărei comunități săseşti, obținându-se un fond sistematic compus din înregistrări audio şi video, fişe de teren, imagini digitale şi fotografii documentare. Toate acestea vor completa baza de date electronică a muzeului şi vor contribui la utilizarea lor în scopuri ştiințifice.

Cele zece localități denumite „puncte albe", necunoscute de echipa de proiect, au devenit pe parcursul celor trei luni adevărate „câmpuri de cercetare", fiind descoperite atât aspecte negative cât şi pozitive din viața comunităților.

Gospodăriile rurale săseşti, caracterizate prin parcele întinse, a căror parte dinspre stradă era destinată locuinței principale şi anexelor, iar partea din spate activităților legate de practicarea agriculturii, sunt astăzi dărâmate sau au suferit modificări majore.

Dacă unele sate mai păstrează şi conservă arhitectura de odinioară, cum este cazul localităților Roşia, Chirpăr, Hosman, Alțâna, Vurpăr, Merghindeal, nu acelaşi lucru se întâmplă în celelalte: Daia, Nou, Marpod şi Nocrich, unde specificul săsesc al satelor dispare încetul cu încetul. S-a intervenit şi în arhitectura locuinței prin schimbarea tâmplăriei de lemn cu PVC, vopsirea fațadelor în culori stridente, eliminarea elementelor decorative de arhitectură, zidirea unor geamuri care *mutilează* aspectul clădirii sau ridicarea unor etaje superioare peste vechea casă săsească.

Edificiile rămase astăzi ca mărturie a civilizației seculare a saşilor sunt *bisericile fortificate*, împrejmuite de ziduri şi turnuri de apărare, alături de care se află vechea şcoală şi casa parohială cu grădina de copaci bătrâni.

În secolele XIII-XIV au loc primele incursiuni ale turcilor în sudul Transilvaniei. În fața acestui pericol, satele, având posibilități limitate, construiesc un „punct" fortificat capabil să protejeze bunurile cele mai de preț ale comunității. Astfel, biserica reprezenta singurul edificiu de dimensiuni mari pentru a adăposti întreaga populație a aşezării rurale.

Situația acestor ansambluri cu valoare de unicat în patrimoniul european s-a înrăutățit în unele sate după emigrarea masivă a saşilor în Germania, acest fenomen cauzând dispariția civilizației şi a culturii lor vechi de peste 800 de ani, cu un patrimoniu arhitectural de excepție care suferă în absența oamenilor.

Mai putem vorbi despre o „civilizație săsească", acum, după 20 de ani de la emigrarea acestora? Credem că nu. Suntem în fața unei demonstrații elocvente în care o nouă cultură şi civilizație populară, modernă, de influență urbană, tinde să devină expresia unui proces al interferențelor etnice, al multiculturalității de tip european, în care cu greu mai poți descifra ce este *tradițional săsesc*, *ce este românesc* sau chiar *european*. Mai degrabă, putem vorbi despre o *„identitate transilvană"*, în care ruralul se împleteşte cu urbanul, proces mediat de populația germană, care secole la rând a jucat rolul unor puternici şi valoroşi vectori ai valorilor europene. Şi totuşi, cu toate influențele urbane, în cele zece localități cercetate, tradiția este încă vie, se păstrează şi se transmite de la o generație la alta. Sătenii nu au renunțat să macine grâul la moară, să coacă pâine şi hencleş în cuptor, să țeasă la război în iernile geroase, să meargă la biserică, să cultive cereale şi legume, să crească animale şi să participe la obiceiurile din sat, fie că sunt saşi, români sau rromi.

Majoritatea localnicilor îşi amintesc de vremurile când saşii erau majoritari în zonă, cum a fost în timpul războiului, sau cum erau târgurile de altădată. Mulți săteni povestesc cu ce se îmbrăcau oamenii, cum mergeau la biserică, cum erau botezurile, nunțile şi înmormântările, sărbătorile creştine la care participa toată *suflarea*, indiferent de etnie. Încă mai putem afla cum era organizat satul în *Vecinătăți (*germ. *Nachbarschaften),* model preluat şi de populația românească.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Pe parcursul cercetării ne-am întrebat adeseori ce se va salva din aceste aşezări cu specific săsesc. Oare am reuşit noi, cei trei specialişti muzeografi, în cele trei luni de cercetare, într-un fel, să schimbăm mentalitatea acestor oameni, să-i convingem să păstreze aceste ultime valori de patrimoniu tradițional?

Broşura *„Repere cultural–istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului",* probabil, prezintă ultimele nestemate adunate de muzeografii Karla Roşca, Camelia Ştefan şi Simona Malearov, sub directa coordonare a prof. dr. Corneliu Ioan Bucur. Aici, veți găsi interesante pagini de istorie, poveşti şi legende inedite, fotografii documentare şi artistice, precum şi date despre valorile care definesc identitatea acestor localități.

ALONG THE HARTIBACI VALLEY SEAKING FOR TRADITIONS

Within the framework of the National Program „The European Year of the Intercultural Dialogue 2008", 'Emil Sigerus' Saxon Ethnographic Museum initiated the project *„Cultural-historical guide-marks of multicultural Transylvanian civilisation, field research".*

The etnographical researches carried on this year in the Saxon villages along the Hartibaci Valley (Daia, Nou, Roşia, Vurpăr, Hosman, Marpod, Chirpăr, Nocrich, Alțâna and Merghindeal) represent one of the major objectives of the emergency ethnology from Transylvania. The evaluation of the museum's patrimony including 120 cultural objects from the researched region, led to the identification of stylistic, morphologic and functional particularities of all Saxon folk cultural values from these villages, taking into account the phenomenon of depopularization of Transylvanian Saxon Village, especially after 1989, following the great emigration of Saxons to Germany, which had dramatic consequences upon keeping the ethnocultural identity of the region.

The researches recovered a rich and complete documentary material regarding the oral history of every Saxon comunity, thus obtaining a systematic fund of audio and video recordings, field document, digital images and documentary photos. All these will complete an electronic data base of the museum and will contribute to their use in scientifical purposes.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Johann Kessler,
Marpod, județul Sibiu

Peisaj din Vurpăr, județul Sibiu

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Cloptul mare al Bisericii Evanghelice
din Chirpăr, județul Sibiu

Port săsesc
din Alțâna, județul Sibiu

Maria Puşcaş
Vurpăr, județul Sibiu

Focus-grup organizat la Şcoala generală
din Alțâna, județul Sibiu

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro